
Maironio istorinė trilogija Valstybės teatre

Šarūnė Trinkūnaitė

Lietuvos kultūros, filosofijos ir meno institutas,
Saltoniškių g. 58,
LT-2600 Vilnius

Straipsnyje, remiantis anuometinėmis recenzijomis, analizuojami Jono Mačiulio-Maironio istorinės trilogijos pastatymai Valstybės teatre („Kęstučio mirtis“, 1924; „Vytautas pas kryžiuočius“, 1925; „Didysis Vytautas-Karalius“, 1930). Mėginama aptarti ir režisūrinės Boriso Dauguviečio interpretacijos kryptį, ir tų spektaklių recenzijų pobūdį.

Raktažodžiai: istorinė trilogija, režisūrinė interpretacija, istoriškumas, pastatyminiai efektai

Lietuvių literatūros istorija Jono Mačiulio-Maironio dramaturgiją laiko triuškinančiu talentingo poeto pralaimėjimu. Per paskutinį jo gyvenimo dešimtmetį išsiriškusi istorinė trilogija („Kęstučio mirtis“, 1921; „Vytautas pas kryžiuočius“, 1925; „Didysis Vytautas-Karalius“, 1930) yra pristatoma kaip archajiškas mėgėjiško teatro epochos reliktas. „Rašyti istorine tematika vien tik tam, kad pasigėrėtum ir pasidžiaugtum idealizuotais senovės karžygiais, buvo dar natūralu ir pateisinama XIX a. pabaigoje, gal pirmaisiais XX a. metais“, – formuluoja solidžioji Maironio kūrybos tyrinėtoja Vanda Zaborskaitė ir negailestingai kritikuoja poeto draminius bandymus dėl iliustratyvumo, plakatiškumo, dramatiškumo stygiaus¹. Kritiška V. Zaborskaitės nuostata pratęsia autoritetingų Maironio laikmečio literatūrologinių analizų išvadas. Dar 1924 m., pasirodžius tik pirmajai istorinės Maironio trilogijos daliai – „Kęstučio mirčiai“, Juozas Tumas-Vaižgantas „Lietuvių literatūros paskaitose“ kalbėjo, kad „Maironis savo papratimu, kitaip to nepavadinsi, pašalina visas skaisčiausias dramines situacijas ir pakeičia jas epiniu pasakojimu“². Apie tai, kad šios dramos „neturi bent kiek žymesnės literatūrinės vertės“, kad Maironis „nesuvokė dramatinės įvykių eigos, neparodė savo herojų gyvos širdies, nesupynė jų veiksmų meno reikalaujama priežastingumu“, 1936 m. „Naujoje lietuvių literatūroje“ rašė ir Vincas Mykolaitis-Putinas³.

Istorinė Maironio trilogija pasirodė tuomet, kai jau buvo parašytos „vizijinės“ Vydūno dramos („Probočių šešėliai“, 1908; „Amžina ugnis“, 1913; „Jūrų varpai“, 1920), kai istorinių permainų dramatiškumą jau buvo iškentėję Vinco Krėvės-Mickevičiaus herojai („Šarūnas“, 1911; „Skirgaila“, 1916 m. rus. k., 1924 m. liet. k.), kai nebe ilgai jau buvo belikę laukti ir žymiosios Balio Sruogos „Milžino paunksmės“ (1932). Ir tokia kontekste toji į dirbtinokus Maironio dialogus išdėliota herojiška Lietuvos istorija,

pripildyta lozunginio patriotizmo ir neslepamos praecities idealizacijos, negalėjo atrodyti neprimityviai.

Visgi Maironio dramaturgija ženklina tam tikrą posūkį istorinės lietuvių dramos tradicijoje. Ižvalgiai į Maironį įsiskaitė Jonas Lankutis, šios dramaturgijos recepciją pakoregavęs tikslia politinės dramos sąvoka: Maironis „rašė politinės problematikos ir politinius konfliktus vaizduojančias dramas“⁴. Lietuvos užsienio bei vidaus politikos problemų svarstymai yra Maironio dramaturgijos „stuburas“, aplink kurį „vyniojasi“ ir XIV–XV a. Lietuvos istorija, ir XIX a. pabaigoje tautinio atgimimo išugdytas mąstymas su nostalgiska praecities idealizacija, konservatyviu nacionalizmu, ir tarpukariui aktualios problemos – Vilniaus prarasties „skaudulys“, „nešvarios“, savanaukiškos politikos kritika, kovų už nepriklausomybę užuominos ir t. t.

Politizuota istorinė Maironio trilogija savo prigimtimi yra nesceniška, statiška, neturinti savyje veiksmo gyvybės bei dinamikos, nepalanki ir pavojinga teatrui. Ir vis tik režisierius Borisas Dauguvietis Valstybės teatre pamėgino pateikti sceninę Maironio dramaturgijos versiją ir pastatė visas tris istorines Maironio dramas.

BORISO DAUGUVIEČIO MAIRONIS AMŽININKŲ ATSLILIEPIMUOSE

B. Dauguviečio „Kęstučio mirties“ premjera pasirodė 1924 m. vasario 15 d. Lygiai po metų, 1925 m. vasario 15 d., buvo parodytas „Vytauto pas kryžiuočius“ spektaklis. O po penkerių, 1930 m. spalio 3 d., Valstybės teatre įvyko „Didžiojo Vytauto-Karaliaus“ premjera. Šie B. Dauguviečio spektakliai pretendavo tapti svarbių valstybinių švenčių oficialiosios programos dalimi. „Kęstučio mirties“ ir „Vytauto pas kryžiuočius“ pastatymai buvo skirti Lietuvos nepriklausomybės pa-

skelbimo šešerių ir septynerių metų sukaktims paminėti, o vėliau buvo rodomi įvairių valstybinių iškilnių, įvairių sąjungų suvažiavimų, konferencijų ar kitomis oficialiomis progomis – jie palydėdavo gegužės 15-osios, Steigiamojo Seimo susirinkimo dienos, minėjimą, užbaigdavo Ūkininkų ar Šaulių sąjungų suvažiavimus ir pan. Trečiuoju – „Didžiojo Vytauto-Karaliaus“ – spektakliu Valstybės teatras mėgino įsilieti į penkiašimtosios Vytauto Didžiojo mirties metinėms skirtų švenčių audringą sūkurį.

Maironiškųjų B. Dauguviečio spektaklių išpaukai ano meto spaudoje liudija šių pastatymų sukeltą neįprastą reklaminį bumą. Oficioziniai dienraščiai jau nuo pat sausio pabaigos imdavo mirgėti šių spektaklių anotacijomis, o vasario pradžioje jie jau „putote putodavo“ patosiškomis reklamomis. „Ir skaitant šis gražus veikalas („Kęstučio mirtis“ – Š. T.) savo be galo poetingais vaizdais ir palyginimais bei skambiu maironišku eiliavimu daro didelio išpūdžio, o ką jau besakyti, kokį išpūdį jis padarys mūsų naujoje scenoje (1923–1924 m. sezonui teatras buvo naujai suremontuotas ir iš praėjusiais metais naudotos Tilmano fabriko salės persikėlė į rekonstruotas patalpas – Š. T.)“ – rašė 1924 m. vasario 14 d. „Rytas“⁵. „Šioje sekmadienio premjeroje (spektaklyje „Vytautas pas kryžiuočius“ – Š. T.) pamatysime vaizdingais scenos epizodais besivystančią Vytauto politikos su kryžiuočiais ir kitais jo laikų Lietuvos priešais eigą ir išgirsime skambiaisiais Maironies posmais bekalbančius visus įžmiesiusios tos karžygiškos galdynės veikėjus“, – 1925 m. vasario 12 d. žiūrovus viliojo „Rytas“⁶. Pirmieji dienraščių puslapiai azartiškai intriguavo būsimų spektaklių didingumu, priblokšiančia pompastika ir tviskančia, efektinga prabanga – specialiai suvamaiais kostiumais, didžiulėmis spektakliui skiriamomis išlaidomis. Garsiai skambėjo dienraščiuose ir įvairiais gražiais epitetais dabinama Maironio – „žinomojo mūsų poeto“, „žymiausiojo atgimusio Lietuvos dainiaus“⁷, „tautos atgimimo Dainiaus-Pranašo“⁸ – pavardė. Nepaisant to, kad jaunieji menininkai jau ne kartą mėgino ryžtingai „supurtyti“ Maironio autoritetą, Sofijos Kymantaitės, Juozapo Albino Herbačiausko, Balio Sruogos bei kitų lūpomis negailestingai kritikuodami retorinį Maironio meninį mąstymą, Valstybės teatras drąsiai kliovėsi Maironio šlove. „Kęstučio mirties“, „Vytauto pas kryžiuočius“ ir „Didžiojo Vytauto-Karaliaus“ spektakliai turėjo tapti neprilygstamu Lietuvos, Valstybės teatro ir Maironio triumfu.

„KĖSTUČIO MIRTIS“

„Kęstučio mirtis“ – antrasis režisūrinis B. Dauguviečio pasirodymas Valstybės teatro scenoje. 1923 m. pabaigoje atėjęs dirbti į šį teatrą, per mėnesį B. Dauguvietis paruošė dviejų dalių spektaklį pagal Maurice'o

Maeterlinco „Nekviestąją viešnią“ bei Gerhardt'o Hauptmanno „Hanelę“ ir 1924 m. vasario 6 d. gražiai debiutavo kaip Valstybės teatro režisierius. Stulbinančiai greitai, nepraėjus nė porai savaitių, pasirodė jo režisuota Maironio „Kęstučio mirtis“. Stropiai ir atidžiai ruošti šią pjesę, žinoma, nebuvo laiko. Neturėjo būti lengva ir iš M. Maeterlinco bei G. Hauptmanno simbolizmo persokti prie šlovingų Maironio herojų. O kol Valstybės teatro trupė įtemptai dirbo per „dienes ir naktis“⁹, Kauno spauda entuziastingai kūrė „Kęstučio mirties“ legendą, skaičiuodama didžiules šiam pastatymui skiriamas biudžeto išlaidas, intriguodama milžinišku jame dalyvausiančių žmonių skaičiumi bei ne itin skaidriai formuluodama patriotines tezes apie „gavališką grįžimą prie senųjų, garbingų ir kilnių tautybės tradicijų“¹⁰.

Ir štai vasario 15-osios, penktadienio, vakarą 19 val. 30 min. prasidėjo beveik keturias valandas užtrukęs „Kęstučio mirties“ spektaklis. Į šią, vieno apžvalgininko žodžiais tariant, „tikrąją Teatro šventę“¹¹ susirinkusi publika dar nepasibaigus spektakliui po ketvirtojo veiksmo audringomis ovacijomis iškviėtė į sceną Maironį ir apipylė jį gėlėmis. Vasario mėnesio pabaigos oficialieji Kauno dienraščiai su pasimėgavimu skaičiavo Maironiui įteiktas gėlių puokštes, citavo „mylimajam Dainiui“ perskaitytas patetiškas padėkas bei linkėjimus, aprašinėjo, kaip Maironio sveikinti eję Valstybės teatro direktijos ir aktorių atstovai, studentų ir moksleivių įvairių organizacijų, net gimnastų ir sporto federacijos nariai¹².

Teatrinės žurnalistikos atsakas į „Kęstučio mirtį“ buvo labai įvairus: nuo besąlygiškos adoracijos iki aršios kritikos, nuo žavėjimosi išpūdingu spektaklio iškilmingumu iki ciniškų išvadų apie visiškai tuščią jo pompastiką. Vieni recenzentai svaiginosi Lietuvos istorijos herojų didybe ir su pasimėgavimu perpasakojo tragišką Kęstučio istoriją, liaupsindami Maironio pjesės tautiškumą bei lietuvišką jos dvasią. Kitiems gi, kritiškesniems, „užvylimas krūtinėn įslinko“ ir jie mėgino polemizuoti su pjesės autoriumi dėl per retai scenon išvesto „didžiojo tėvo“ Kęstučio ar Birutei čia nesurastos vietos¹³. Trečiojo dešimtmečio lietuvių teatrologija painiojosi tarp istorijos ir dramaturgijos, tarp tautiškumo ir meniškumo ir apie patį B. Dauguviečio spektaklį kalbėjo nedaug.

Maironio „Kęstučio mirtį“ B. Dauguvietis statė kaip didžiulį, didingą ir puošnų istorijos „rūmą“, neкупіuodamas daugybės masinių Maironio pjesės scenų su sodiečių miniomis, kunigų ir vaidilučių chonais. Šiam spektakliui režisierius sutelkė kone visą Valstybės teatro aktorių trupę, pasikvietė Vaidybos mokyklos mokinius ir šaulių chorą, į sceną įvedė net gyvus arklius, ant kurių įjodavo ir išjodavo Lietuvos kunigaikščiai bei svetimšaliai riteriai, aprengti „atrankamos epochos kostiumais sulig žinomojo Fr. Hottenroth'o istorinių kostiumų piešiniais“¹⁴ (Vytautas

Bičiūnas minėjo spektaklyje dalyvavus ir šunis¹⁵). Reklaminėse „Kęstučio mirties“ anotacijose galbūt šiek tiek ir hiperbolizuojant buvo suskaičiuota daugiau kaip pusantro šimto spektaklio dalyvių – per šimtą artistų bei statistų ir 70 choristų¹⁶. Prašmatnias dekoracijas „Kęstučio mirčiai“ tapė net du dailininkai: Adomas Galdikas paruošė Trakų bei Vilniaus pilių interjerų, scenovaizdžius, o Juozas Gregorauskas nupiešė pirmojo veiksmo sodžiaus peizažą, trečiojo veiksmo karo stovyklą ir penktojo veiksmo Krėvos kalėjimą, apsuptą medžių, krūmų bei tolumoje šmėžuojančių Vilniaus bokštų.

Maironio „Kęstučio mirtimi“ B. Dauguvietis siekė sukurti Lietuvos praeities triumfuojančios didybės liudijimą, „himnišką“ Lietuvos garbės ir šlovės spektaklį. Ieškodamas kuo efektingesnės pompastikos, režisierius „perredagavo“ finalinę Maironio pjesės sceną. Vietoj melodramatinio klyksmo, išsigandusių personažų blaškymosi ir liūdno, Lietuvos istorijos tragizmą reziumuojančios giesmės¹⁷ „Kęstučio mirties“ spektaklis pasiūlė žvalios patriotinės imperatyvikos nutviekstą finalą. Spektaklio pabaigoje „visi lietuvių luomai – dvasiškiai, kariškiai, tautos vadai, sodiečiai – prisiekė saulės akivaizdoje nesiliaut dirbę tėvynės gerovei ir Vilniaus atvadavimui ir regėjo ant dangaus Vytį“¹⁸. „Režisūros tikrai daug pasirūpinta, kad spektaklis išeitų tikrai pompeziškas, ir jis toks buvo“, – apibendrino vasario 20 d. „Lietuva“¹⁹.

Šio pastatymo pompastiką šalies dienraščiai daugeliu atvejų įvertino palankiai, nors kalbėjo ne tiek apie režisūrinės B. Dauguviečio intencijas, kiek apie „Kęstučio mirtimi“ išsiūbuotas patriotines emocijas. Finalas ypač „daro nepaprasto patriotiško įspūdžio, kelia jausmus aukštai aukštai, virš partinių rietenų, į prakilnas tėvynės meilės dausas“, – džiūgavo „Vairo“ apžvalgininkas²⁰. „Maironies veikalas, kurį taip puošia daugybė gražių choro dainų, masinės scenos, turės ilgai didžiausio pasisekimo“, – teigė „Ryto“ recenzentas²¹. Tiesa, Maironio ir tautinio meno apologetus šiek tiek sutrikdė scenoje pamatyti arkliai: „Lietuvos“ apžvalgininkas naivokai samprotavo, kad „jeigu bendrai gyvi arkliai scenoje, ūmai juos parodant žiūrėtojams ir vėl paslepiant, dar gali būti pateisinti, tai arklių laikymas už pavadžio ir lėtas vedžiojimas po sceną, grindims bildant, yra per daug „ekstras“ ir ne visai pateisinamas dalykas“²².

Gi V. Bičiūnas nedideliame Klaipėdos krašto problemoms skirtame dienraštyje „Klaipėdos žinios“ negailestingai sutriuškino B. Dauguvietį: „Šiuo savo pastatymu p. Dauguvietis aiškiai užsiangažavo kaippo neteatralus ir neįgudęs, kurs nejučia paties teatro sielos“, o „panašiais kaipo „Kęstučio mirtis“ pastatymais mūsų teatras stūmėjamas ne pirmyn, bet atgal“²³. Viskas šiame spektaklyje piktino V. Bičiūną: ir „maskaradinis choras“, „ne visai sutariamai dainavęs Stasio Šimkaus harmonizuotą dainą „Per girią

girelę“²⁴, ir statistai, „ne vaidinę, bet kėlę dulkes“, ir raiti kunigaikščiai, „vaikę aistetingų nuotaikų likučius“, ir kostiumai, susinešti iš „visų laikų bei tautų“, ir aktorių vaidyba, kurioje „buvo matyti tokių nenuoseklumų, kad rodėsi, jog ne režiseris roles paskirstė, bet patys artistai ką norėjo, tą ir pasirinko“. Tulžingomis savo pastabomis V. Bičiūnas liudijo „Kęstučio mirties“ masuočių režisūros chaotiškumą, šio „operinio“ spektaklio neestetškumą, vaidybos nelygumus. Šios iš esmės teisingos kritikos nereikėtų vis tik priimti be išlygų. Taip, B. Dauguvietis nemokėjo komponuoti masinių scenų. Taip, „Kęstučio mirtyje“ nebuvo istorinio tikslumo ir Laimutė (Ona Juodytė) čia, kaip rašė V. Bičiūnas, atrodžiusi „ne tai persė, ne tai makedonietė“, o Vytautas (Aleksandras Kupstas) vilkėjęs „kaip koks venecijietis“. Bet B. Dauguvietis ir nesiekė „Kęstučio mirties“ istoriškumo – jam rūpėjo pribloškianti pompastika, o ne tai, kad Trakų piliai pripaišyti „venecijoniški langai“ ar ant sienų vietoj freskų sukabinėti „skydai ir sudekadentinta geraldika“ neatitinka to laikmečio istorijos. Kandžiai kritikuodamas B. Dauguvietį, V. Bičiūnas neatšizvelgė ir į gana ribotą Maironio pjesę, kurią, beje, 1930-aisiais įvertino kategoriškai neigiamai, sakydamas, kad joje nesą „nei istoriškos tiesos, nei dramatinio nuosakumo“²⁴, ir daug kas čia „skaitant ar matant scenoje verčia šypsotis“²⁵. Savo užmojo „Kęstučio mirtyje“ sukurti didingą bei jaudinantį Lietuvos praeities reginį B. Dauguvietis neįstengė realizuoti ir todėl, kad ne jis pats išsirinko Maironio pjesę. Įtraukti Maironį į repertuarą buvo 1924-ųjų Valstybės teatro repertuarinės politikos direktyva.

Prašmatnus ir pompastiškas „Kęstučio mirties“ spektaklis 1924 m. ėjo premjeros kainomis, t. y. bilietai į jį kainuodavo gana brangiai (nuo 75 centų iki 8 litų)²⁶. Tuo tarpu šio spektaklio žiūrėti organizuotai vedami kareiviai juokavo, jog viskas būtų gerai, jei tik neverstų „Kęstučio mirtyje“ lankytis²⁷. Publika nemėgo jo. 1925 m. šis spektaklis buvo parodytas tik vieną kartą, ir jau papigintomis kainomis²⁸. O paskutinėmis 1925 m. sausio dienomis spaudoje jau pradėjo rodytis žinutės apie Valstybės teatre repertuojamą naują Maironio dramą – „Vytautą pas kryžiuočius“. B. Dauguvietis ėmėsi kurti antrąją sceninę didingos kunigaikščių Lietuvos versiją.

„VYTAUTAS PAS KRYŽIUOČIUS“

B. Dauguviečio „Vytautas pas kryžiuočius“ pakartojė „Kęstučio mirties“ istoriją. Ir vėl šios proginės premjeros išvakarėse Lietuvos spaudoje pasirodė patetiški pranešimai apie pastatymui siuvenus naujus kostiumus bei didžiulį jo dalyvių skaičių²⁹. Ir vėl patriotiškai nusiteikusieji ragino visuomenę dalyvauti toje „tautinio mūsų meno šventėje“³⁰ bei atlikti visuomeninę pareigą tautai bei Maironiui. Ir vėl spek-

taklio recenzijose buvo kalbama daugiau apie Maironio kūrinį ir istorijos traktuotę nei apie B. Dauguviečio spektaklį, o kadangi drama dar nebuvo išspausdinta (atskira knygele „Vytautas pas kryžiuočius“ išėjo 1925 m. pabaigoje), tai buvo kalbama gluminančiai netiksliai. Oficialiųjų šalies dienraščių žurnalistus ir vėl slėgė Maironio autoritetas. Ir jei vasario 19 d. „Lietuvos“ recenzentas kritikavo Maironį dėl neįsigilinimo „į visą tą tragingos Lietuvos istorijos epochos esmę“³¹, tai po poros dienų jis spausdino jau visiškai priešingą savo nuomonę ir kritikavo spektaklio vaidilą, „neįdedančius“ į istoriškai teisingą Maironio pjesę reikiamos „psichologinės ir istorinės teisybės“³². 1925-aisiais ir vėl, kaip prieš metus, „Klaipėdos žiniose“ V. Bičiūnas negailestingai triuškino B. Dauguvietį.

„Vytautas pas kryžiuočius“ buvo labai panašus į „Kęstučio mirtį“. Nors šįkart spektaklyje apseita be dainuojančio choro ir gyvų arklių, bet jame būta daug masinių scenų, anot V. Bičiūno, „mylėtojiškų, netvarkingų ir chaotingų“³³. „Vytautas pas kryžiuočius“ tviskėjo puošniais, bet neistoriniais kostiumais, su neštais iš operos spektaklių drabužinės ir sudariusiais įspūdį „mišinio „altdeutsch“ su p. Dauguviečio prašmatnia fantazija“. Kai kurie aktoriai, vaidinę po kelis vaidmenis, pasak V. Bičiūno, nesuskubdavę pasiruošti ir išeidavę „nusimurzinę, bet nenusigrimavę ir kas nuo ko, lyg tam kartui pasiskolinę šalną, ploščių ar kitokį apdarą“. Šis spektaklis buvo „pakelto ūpo“: Petro Kubertavičiaus vaidinamas Vytautas čia „smarkiai švaistėsi, šaudėsi trenksmingais žodžiais“³⁴ ir panėšėjo į to paties P. Kubertavičiaus pernykštį „Kęstučio mirties“ Kęstutį³⁵.

Patetiškas, pompastiškas ir tik vos truputį mažiau efektingas už „Kęstučio mirtį“ buvo B. Dauguviečio „Vytautas pas kryžiuočius“. Be to, spektaklyje „sufleris buvo geriau už artistus girdėt“, – šmaikščiai užbaigė V. Bičiūnas savo recenziją, parašytą balandžio mėnesį, kai spektaklis buvo suvaidintas jau ne vieną kartą. Ne itin sklandi ir Valstybės teatro aktorių „nešildanti“ Maironio dramatinė kalba neatbaidė teatro trečiąkart imtis istorinės šio poeto dramaturgijos.

„DIDYSIS VYTAUTAS-KARALIUS“

1930-aisiais pasirodžiusi „Didžiojo Vytauto-Karaliaus“ premjera nesulaukė nei audringo reklaminių entuziazmo, nei teatralų karštų diskusijų. Tiesa, „Lietuvos aidas“ dar skaičiavo rinktinę spektaklio publiką, minėdamas jame apsilankiusį „Respublikos Prezidentą su poniu“, vyriausybės, diplomatinio korpuso ir šiaip diduomenės atstovus“³⁶. Viktoras Pravdinas dar mėgino reabilituoti Maironio dramaturgiją, kalbėdamas apie „skaisčius garbingojo senelio intencijas“, apie „žilosios kronikos istoriškų trupinelių dramati-

zuotą rinkinį“³⁷. „Židinys“ trumputėje apžvalgoje dar minėjo Maironio „Vytauto kilnumą ir jo valstybinę išmintį“³⁸. „Kas ieško estetinio pasigrožėjimo ne vien efekte, ne vien painiose erotinėse intrigose, tas, be abejo, šiame Maironio veikalė ras daug grožio“, – dar bandė moralizuoti Stepas Povilavičius³⁹, bet šio spektaklio jau beveik nesigirdėjo tame audringame vytautinėms iškilmėms skirtų renginių verpete.

Statydamas „Didįjį Vytautą-Karalių“, B. Dauguvietis jau buvo galutinai išsėmęs režisūrinius efektingos pompastikos resursus ir kartojė ankstesniųjų maironiškųjų savo spektaklių priemones. Nors „Didžiajam Vytautui-Karaliui“ pasitelktas operos orkestras bei choras liudijo nemenką užmojų, vis tik šis pastatymas buvo labiausiai „suskubėtas“, labiausiai „suneštinis“ ir „suskolintas“. Vytauto Didžiojo karūnacijos kovų herojai vilkėjo prašmatnius įvairių epochų bei įvairių tautų kostiumus, „suneštus“ iš įvairių dramos ir operos spektaklių. Vaidinimą lydėjo muzika iš Jurgio Karnavičiaus operos „Gražina“. Trumputės užuominos apie „Didįjį Vytautą-Karalių“ buvo vienareikšmės: „maža vaidybos, maža veiksmo“⁴⁰.

Nors „Kęstučio mirties“, „Vytauto pas kryžiuočius“ bei „Didžiojo Vytauto-Karaliaus“ spektakliai išsidėstė neilgoje šešerių metų laiko atkarpoje, jie visgi priklausė skirtingoms lietuvių teatro istorijos epochoms. Tarp pirmųjų dviejų ir trečiojo įsiterpė režisūrinis Andriaus Olekos-Žilinsko debiutas Valstybės teatre – 1929 m. gruodžio 17 d. parodytas Vinco Krėvės-Mickevičiaus „Šarūnas“, ženklinęs aukštesnę režisūrinio meno kokybę, „konceptualios režisūros, darbo metodų su aktoriais, scenografu bei kompozitoriumi pradžia“⁴¹. Pirmuosius du Maironio pjesių spektaklius bei „Didįjį Vytautą-Karalių“ atskyrė ir ryškus teatrologinio mąstymo ūgtelėjimas. 1930 m. pabaigoje jau buvo pasirodęs gausus pluoštas talentingų B. Sruogos recenzijų bei atskira knygele išleistas pavyzdinės teatrologijos veikalas – B. Sruogos „„Šarūnas“ Valstybės teatre“ (1930). Kruopščios bei kūrybingos B. Sruogos recenzijos apie talentingą A. Olekos-Žilinsko „Šarūną“ ar „Varpus“ neišvengiamai prislopino B. Dauguviečio „Didžiojo Vytauto-Karaliaus“ apmąstymus.

Maironio pjesių spektakliai neatspindėjo lietuvių teatro raidos. Šias dramus B. Dauguvietis interpretavo neišskirdamas nei vienos – didingai, pompastiškai, puošniai. Jis mėgino sukurti sceninį Lietuvos istorijos didybės dokumentą, bet daugeliu atvejų tai buvo padaryta šturkščiai, netvarkingai ir neišbaigta. Šie B. Dauguviečio spektakliai netapo naujove sceninėje istorinės dramos interpretavimo tradicijoje. Trečiojo dešimtmečio teatre B. Dauguvietis kone periodiškai kas pora metų imdavosi istorinės lietuvių dramaturgijos (Vincos Krėvės „Skirgaila“, 1924; Mar-

celino Šikšnio-Šiaulėniškio „Pilėnų kunigaikštis“, 1927; Vinco Mykoliaičio-Putino „Valdovas“, 1929), tačiau šie spektakliai „dvelkė butaforiškumu, buvo iliustratyvūs, emociškai nepagavūs“ ir „mažai kuo turbūt besiskyrė nuo analogiškų pastatymų, vaidintų lietuviškų draugijų vakaruose XX a. pradžioje“⁴².

Oficiali, proginė, iškilminga Maironio dramaturgija buvo svetima ugningam B. Dauguviečio temperamentui, artistiskai jo prigimčiai. Daug geriau šis režisierius jautėsi įsispūjęs į teatrališką „Mirandolino“ (1924) ar Moliere'o komedijų („Tartiufo“, 1926; „Tariamasis ligonis“, 1928) žaismę. B. Dauguviečiui, pravėrusiam lietuvių teatro duris į simbolistinę dramaturgiją („Nekviestoji viešnia“, „Hanelė“, 1924), pajutusiam moderniosios dramos įdomumą (Luigi Pirandelo „Šiaip arba taip“, 1928), Maironis neatrodė ir negalėjo atrodyti įdomus.

Žanriškai ir estetiškai labai skirtingame B. Dauguviečio repertuare – nuo tragedijų iki komedijų, nuo buitinių iki simbolistinių dramų, nuo senosios klasikos iki modernizmo, nuo pasakiškųjų „Princesės Tiurandot“ Rytų iki lietuviškojo „Amerikos pirtyje“ kaimo – Maironio dramaturgija neužima reikšmingos vietos, nors režisierius pastatė visą Maironio trilogiją. Garsiai nuskambėję tarpukario Kaune, šie spektakliai nepaliko ženklėsnių išpaudo režisūrinių B. Dauguviečio biografijoje ir ryškesnio pėdsako netikėtuose režisūriniuose jo atradimuose.

Gauta 2002 10 14

Nuorodos

- ¹ V. Zaborskaitė, *Maironis*, Vilnius: Vaga, 1987, p. 343.
- ² Doc. p. e. J. Tumo lietuvių literatūros paskaitos: draudžiamasis laikas, „Apžvalgos“ grupė, Jonas Mačiulis-Maironis, Kaunas–Marijampolė: „Dirvos“ bendrovės leidinys, 1924, p. 217.
- ³ V. Mykolaitis-Putinas, *Naujoji lietuvių literatūra*, t. 1, Kaunas, 1936, p. 279.
- ⁴ J. Lankutis, *Lietuvių dramaturgijos tyrinėjimai*, Vilnius: Vaga, 1988, p. 232.
- ⁵ *Rytas*, 1924 m. vasario 14 d., Nr. 38(49), p. 1.
- ⁶ Naujoji Maironies premjera, *Rytas*, 1925 m. vasario 12 d., Nr. 35(340), p. 1.
- ⁷ *Rytas*, 1924 m. vasario 14 d., Nr. 38(49), p. 1.
- ⁸ ab, Dėl šiandieninės Maironies premjeros, *Rytas*, 1925 m. vasario 15 d., Nr. 38(343), p. 3.
- ⁹ *Rytas*, 1924 m. vasario 14 d., Nr. 38(49), p. 1.
- ¹⁰ Ten pat, p. 10.
- ¹¹ *Rytas*, 1924 m. vasario 14 d., Nr. 38(49), p. 1.
- ¹² Žr.: Maironies sveikinimai (per „Kęstučio mirties“ premjerą), *Lietuva*, 1924 m. vasario 26 d., Nr. 47(1458), p. 7.
- ¹³ P. Ruseckas, „Kęstučio mirties“ bežiūrint, *Lietuva*, 1924 m. kovo 18 d., Nr. 64(1475), p. 7.
- ¹⁴ Maironis Valstybiniame Teatre, *Rytas*, 1924 m. vasario 15 d., Nr. 39(50), p. 3.
- ¹⁵ Žr.: V. Bičiūnas, Valst. Dramos Teatro premjeros: „Kęstučio mirtis“ Valst. Dramos Teatre, *Klaipėdos žinios*, 1924 m. vasario 19 d., Nr. 15, p. 3.
- ¹⁶ Žr.: *Rytas*, 1924 m. vasario 14 d., Nr. 38(49), p. 1; *Lietuva*, 1924 m. vasario 14 d., Nr. 38(1449), p. 6.
- ¹⁷ 1921 m. atskira knyga išleistas Maironio „Kęstučio mirties“ finalas: „Išbėga iš kalėjimo Prokša, plaukai iš išgąščio stati, ir bėgdamas šaukia: „Vytautas pabėgo! Smaugia mergaitė!..“ Bėga nuo scenos ir sargybiniai, pametę ginklus. Misterbrolis stovi kaip suakmenėjęs; galop, ištaręs „Ach!“, griūva“, o iš toli girdisi „vaidilyčių choras“, giedantis „Ko liūdi? Ko liūdi, plati giminė?“, Maironis-Mačiulis, *Kęstučio mirtis*, istoriškąji drama 5 aktais, Kaunas: perspausdinta iš „Skaitymų“, 1921, p. 72.
- ¹⁸ D. D., „Kęstučio mirtis“ (premjeros išpūdžiai), *Vairas*, 1924 m. vasario 21 d., Nr. 8, p. 21.
- ¹⁹ J. V., „Kęstučio mirtis“, *Lietuva*, 1924 m., vasario 20 d., Nr. 42(1453), p. 5.
- ²⁰ D. D., „Kęstučio mirtis“ (premjeros išpūdžiai), *Vairas*, 1924 m. vasario 21 d., Nr. 8, p. 21.
- ²¹ *Rytas*, 1924 m. vasario 27 d., Nr. 48(59), p. 5.
- ²² J. V., „Kęstučio mirtis“, *Lietuva*, 1924 m. vasario 20 d., Nr. 42(1453), p. 5.
- ²³ V. Bičiūnas, Valst. Dramos Teatro premjeros: „Kęstučio mirtis“ Valst. Dramos Teatre, *Klaipėdos žinios*, 1924 m. vasario 19 d., Nr. 15, p. 3.
- ²⁴ V. Bičiūnas, Maironio dramos, *Gaisai*, 1930 m., Nr. 7, p. 254.
- ²⁵ Ten pat, p. 255.
- ²⁶ Žr.: Dėl „Kęstučio mirties“ spektaklių, *Rytas*, 1924 m. vasario 20 d., Nr. 42(53), p. 3.
- ²⁷ Žr.: I. Aleksaitė, *Borisas Dauguvietis*, Vilnius: Mintis, 1966, p. 58.
- ²⁸ Žr.: *Lietuvos žinios*, 1925 m. sausio 13 d., Nr. 9, p. 3.
- ²⁹ Žr.: *Lietuvos žinios*, 1925 m. vasario 14 d., Nr. 37, p. 3; *Rytas*, 1925 m. vasario 15 d., Nr. 38(343), p. 1–2.
- ³⁰ ab, Dėl šiandieninės Maironio premjeros, *Rytas*, 1925 m. vasario 15 d., Nr. 38(343), p. 3.
- ³¹ V. J-tis, „Vytautas pas kryžiuočius“, *Lietuva*, 1925 m. vasario 19 d., Nr. 40(1836), p. 6.
- ³² V. J-tis, „Vytautas pas kryžiuočius“ (antras vaidinimas vasario 19 d.), *Lietuva*, 1925 m. vasario 21 d., Nr. 42(1838), p. 5.
- ³³ V. Bičiūnas, „Vytautas pas kryžiuočius“, *Klaipėdos žinios*, 1925 m. balandžio 12 d., p. 2.
- ³⁴ J. V., „Vytautas pas kryžiuočius“ (antras vaidinimas vasario 19 d.), *Lietuva*, 1925 m. vasario 21 d., Nr. 42(1838), p. 5.
- ³⁵ V. Bičiūnas, „Vytautas pas kryžiuočius“, *Klaipėdos žinios*, 1925 m. balandžio 12 d., p. 2.
- ³⁶ *Lietuvos aidas*, 1930 m. spalio 4 d., Nr. 226(1007), p. 6.
- ³⁷ Vikt. Pr., Maironio „Didysis Vytautas-Karalius“ Valstybės teatre, *Lietuvos aidas*, 1930 m. spalio 8 d., Nr. 229(1010), p. 6.
- ³⁸ *Židinys*, 1930 m. spalio mėn., Nr. 10(70), p. 283.
- ³⁹ Step. Povilavičius, Naujas Maironio veikalas „Vytautas Didysis-Karalius“, *Šviesos keliai*, 1930 m., Nr. 1, p. 64.
- ⁴⁰ *Židinys*, 1930 m. spalio mėn., Nr. 10(70), p. 283.
- ⁴¹ I. Aleksaitė, Andriaus Olekos-Žilinsko režisūros ir pedagogikos novacijos, *Lietuvių teatro istorija 1929–1935*, Vilnius: Gervėlė, 2000, p. 41.
- ⁴² Ten pat, p. 42–43.

Šarūnė Trinkūnaitė

MAIRONIS' HISTORICAL TRILOGY AT THE STATE THEATRE

S u m m a r y

Drawing on the reviews of the interwar period, the article analyses the productions of Jonas Mačiulis-Maironis' historical trilogy – dramas “Kęstučio mirtis” (*Death of Kęstutis*, 1924), “Vytautas pas kryžiuočius” (*Vytautas with*

the Knights of the Cross, 1925), and “Didysis Vytautas-Karalius” (*Vytautas Magnus the King*, 1930) at the State Theatre. An attempt is made to describe the direction of Borisas Dauguvietis' directorial interpretation and the nature of the reviews his productions received. Dauguvietis sought effective bombast and elaborateness; he aimed at creating a scenic document of the grand past of Lithuania, however, he was never able to realize his ambitions as they did not match the creative possibilities of the State Theatre, his troupe and himself.